

Степанов В. В. Методика реконструкції польової моделі концепту в когнітивному і синергетичному вимірі. *Issues of Modern Philology in the Context of the Interaction of Languages and Cultures*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Італія, Венеція, 27-28 грудня 2019). Венеція: Izdevniecība “Baltija Publishing”, 2019. С. 166-171.

МЕТОДИКА РЕКОНСТРУКЦІЇ ПОЛЬОВОЇ МОДЕЛІ КОНЦЕПТУ В КОГНІТИВНОМУ І СИНЕРГЕТИЧНОМУ ВИМІРІ

Степанов В.В.

аспірант кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

Примноження знань продукує ментальні утворення – концепти. Тотожний значенню або інформації, що активовані мовним знаком, концепт структурується як мережа або матриця доменів [1, с. 259]. Перша виводиться через базові фрейми за методикою «семантика лінгвальних мереж (СЛМ)», друга – за компонентним аналізом контекстів, експлікуючих концепт [2, с. 58–62; 3, с. 81]. Об’єкти далі опрацьовуються через когнітивні операції, що транслують їх у конкретну модель. У класичному сенсі концепт оформлюється за польовим принципом «ядро – периферія». Зважаючи на інтерес до вивчення концептів не лише в аспекті когнітивістики, але й синергетики, виникає потреба з’ясувати, як будуються польові аналоги концепту в когнітивному і синергетичному вимірі.

Укладемо методику на прикладі вивчення концепту ПОЛІТИКА в американському соціумі, де в когнітивному вимірі польова модель будується через мережевий формат, а в синергетичному – через матричний.

У когнітивістиці для дослідження польової організації концепту нерідко використовують *семантико-когнітивний аналіз З.Д. Попової та Й.А. Стерніна* [4, с. 159–165, 232–234]. Мережеве осмислення зумовлює його екстраполяцію на *методику СЛМ С.А. Жаботинської* [2, с. 58–62], що продукує такий алгоритм польового моделювання ПОЛІТИКИ:

Перший етап. Побудова номінативного поля концепту.

Номінативним полем ПОЛІТИКИ виступає вибірка контекстів зі словом *politics* (наприклад, з американського корпусу COCA [5]).

Другий етап. Аналіз семантики мовних засобів, що належать до номінативного поля концепту.

Вибірка опрацьовується для визначення асоційованих з ПОЛІТИКОЮ логічних предикатів, що ідентичні результатам аналізу семантики слова *politics*.

Третій етап. Когнітивна інтерпретація результатів аналізу семантики мовних засобів (формування когнітивних ознак концепту).

Логічні предикати тематично групуються через базові пропозиційні схеми ПОЛІТИКИ, сортувальні підтипи яких тотожні когнітивним ознакам концепту.

Четвертий етап. Верифікація когнітивних ознак носіями мови.

Корпусні ресурси автентичні, тому когнітивні ознаки апріорі верифіковані носіями мови в середовищі американського соціуму.

П'ятий етап. Опис змісту концепту у вигляді переліку когнітивних ознак.

Наводиться перелік ідентифікованих пропозиційних схем із їх детальним поділом на підтипи сортування логічних предикатів. Паралельно вираховується і зазначається частотність реалізації кожної схеми у межах корпусної вибірки.

Шостий етап. Моделювання концепту.

Імплементация цього етапу поділяється на три окремі субетапи.

Перший субетап. Опис макроструктури концепту (упорядкування когнітивних ознак за їх належністю до образного, інформаційного складників та інтерпретаційного поля і визначення їх співвідношення в структурі концепту).

Когнітивні ознаки-сортувальні підтипи пропозиційних схем групуються за відношенням до образного, інформаційного та інтерпретаційного елементів. Підраховується їх співвідношення у макроструктурі концепту ПОЛІТИКА.

Другий субетап. Опис категорійної структури концепту (визначення у ньому ієрархії когнітивних класифікаційних ознак).

Типологія когнітивних ознак спирається на сортувальну ієрархію через

пропозиційні схеми: якщо сортувальний підтип пропозиційної схеми прирівнюється до когнітивної ознаки, то сама пропозиційна схема абстраговано ширша, а тому еквівалентна когнітивній класифікаційній ознаці. Відтак, пропозиційні схеми є аналогами когнітивних класифікаційних ознак.

Третій субетап. Опис польової організації виявлених когнітивних ознак (їх віднесення до ядра, ближньої, дальньої і крайньої периферії). Зображення польової моделі концепту в графічній або вербальній формі.

Сортувальні підтипи пропозиційних схем за частотністю реалізації у вибірці (операція промінантності) ранжуються з їх віднесенням до ядра, ближньої, дальньої і крайньої периферії. Ядро інкорпорує найчастіше вживані ознаки-підтипи пропозиційних схем, крайня периферія – найменш часто вживані. Згруповані за польовим принципом ознаки подаються вербально у вигляді відповідного повного переліку із вказівкою на частотність реалізації.

Сьомий етап. Формування висновків про концепт.

Результати оглядаються постфактум: аналізуються кількісні показники макроструктури та змісту концепту із виведенням висновку, що саме є найбільш важливим для американської спільноти в осмисленні ПОЛІТИКИ.

У синергетиці концепт вважається самоорганізованою системою, а тому актуальним є його розгляд в двох різних сферах – теоретично-абстрагованій (словниковій) і практичній (дискурсивній). Користуючись *методикою компонентного аналізу*, укладаємо методичку вивчення синергетичної польової організації ПОЛІТИКИ, що зводиться до такого алгоритму:

Перший етап. Побудова матричних моделей ПОЛІТИКИ у словниковому ракурсі англомовного середовища (теоретично-абстрагований ракурс).

Зважаючи на дослідницький матеріал (словники двох категорій), реалізація етапу поділяється на два окремі субетапи.

Перший субетап. Матрична реконструкція ПОЛІТИКИ на базі лінгвістичних тлумачних джерел англійської мови (словники першої категорії).

Основна інформація, активована іменем концепту, інваріантно закладена в тлумачних лінгвістичних словниках. Звідси, дефініційні контексти виводять

свого роду теоретично-абстраговане «первинне матричне ядро концепту», що є еталоном для порівняння матриць, сконструйованих на підґрунті інших джерел. Відтак, лінгвістичні словники продукують першу матрицю ПОЛІТИКИ: аналізуються тлумачення лексеми *politics* із виведенням імпліцитно інтегральної та експліцитно диференційних сем. Інтегральна сема тотожна первинному домену, а диференційні – доменним базам, що профілюють первинний домен.

Другий субетап. Матрична реконструкція ПОЛІТИКИ на базі політичних тлумачних джерел англійської мови (словники другої категорії).

Важливим є і вузькогалузеве осмислення ПОЛІТИКИ, зокрема з точки зору політологів, які резюмують дані про соціальні інституції і публікують політичні словники з тлумаченнями суспільних феноменів. Відбираються дефініції слова *politics* з американських політичних тлумачних словників для компонентного аналізу аналогічно до дій, описаних у першому субетапі.

Другий етап. Побудова матричних моделей ПОЛІТИКИ у дискурсивному ракурсі англомовного середовища (практично-апробований ракурс).

Дібраний дослідницький матеріал охоплює політичний і публіцистичний дискурси, тезаурусно-ідіоматичні джерела, а тому наведений етап виконується в три субетапи:

Перший субетап. Матрична реконструкція ПОЛІТИКИ на базі політичного дискурсу англійської мови.

Компонентним аналізом опрацьовується корпус політичних цитат президентів Сполучених Штатів з виведенням матриці доменів концепту.

Другий субетап. Матрична реконструкція ПОЛІТИКИ на базі публіцистичного дискурсу англійської мови.

Компонентним аналізом опрацьовується корпус цитат американських знаменитостей про ПОЛІТИКУ з виведенням матриці доменів концепту.

Третій субетап. Матрична реконструкція ПОЛІТИКИ на базі тезаурусних та ідіоматичних джерел англійської мови.

Згенеровані матриці ПОЛІТИКИ реорганізуються шляхом ресортування їх ЛСП-наповнень за тезаурусним і тематико-асоціативним принципами: з тезаурусних джерел добираються синоніми до лексеми *politics*, а з ідіоматичних – ідіоми асоціативно подібних до ПОЛІТИКИ концептів.

Третій етап. Геометрична інтерпретація матриць, їх польова стратифікація на площині й у просторі, математичний аналіз на предмет подібності.

5 матриць ПОЛІТИКИ транслуються в геометричну форму, після чого зображуються на площині й у просторі як польові зони концепту за принципом «ядро – ближня – дальня – крайня периферія»:

1) Ядро – матриці за тлумачними лінгвістичними і політичними словниками (теоретично-абстрагована інформація, інваріантна для всіх учасників комунікації американського соціуму), а тому воно двокомпонентне і поділяється на лінгвістичну і фахову підзону;

2) Ближня периферія – матриця за політичним дискурсом (інформація, практично актуалізована у сфері, найменш дистанційно віддаленій від опису ПОЛІТИКИ в процесі комунікації);

3) Дальня периферія – матриця за публіцистичним дискурсом (інформація, практично актуалізована у сфері, що після політичного дискурсу друга за віддаленістю від опису ПОЛІТИКИ в процесі комунікації);

4) Крайня периферія – матриця за тезаурусними й ідіоматичними словниками (інформація, модифікована асоціативним переосмисленням ПОЛІТИКИ крізь призму інших концептів-галузей людської діяльності);

Множина матриць аналізується, що продукує математичні закономірності для встановлення, чи дійсно концепт ПОЛІТИКА як активована в американській свідомості інформація виявляє самоподібність при актуалізації в різних середовищах. Ідентифікується мережевий механізм стабілізації матриць-полів: встановлюється, реляційні зв'язки яких пропозиційних схем уможливають подібне масштабування ПОЛІТИКИ як аналогічних матричних полів.

Четвертий етап. Формування висновків про концепт.

Результати резюмуються. Визначаємо роль словникового і дискурсивного ракурсів в реконструкції полів ПОЛІТИКИ, а також ступінь акцентуації в них найбільш суттєвого змісту в структурі концепту для американського соціуму (крізь призму операції промінантності). Встановлюємо, наскільки дискурс як практична сфера актуалізації ПОЛІТИКИ відрізняється від словника як теоретично-абстрагованого аналога.

Така методика може використовуватися для побудови польових моделей будь-яких інших концептів у когнітивному або синергетичному вимірі.

Література:

1. Жаботинская С.А. Концепт / домен: матричная и сетевая модели. *Культура народов Причерноморья*. 2009. № 168. Том 1. С. 254–259.

2. Жаботинская С.А. Имя как текст: концептуальная сеть лексического значения (анализ имени эмоции). *Когниция, коммуникация, дискурс*. 2013. № 6. С. 47–76.

3. Бондаренко Е.В. Картина мира и матричное моделирование как базовый метод ее анализа // Как нарисовать портрет птицы: методология когнитивно-коммуникативного анализа языка : кол. монография / под ред. И.С. Шевченко. Харьков : ХНУ имени В.Н. Каразина, 2017. 246 с.

4. Попова З.Д., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика. Москва : АСТ: Восток – Запад, 2007. 314 с.

5. Corpus of Contemporary American English (COCA). URL: <https://www.english-corpora.org/coca>.